

Krzysztof Tomanek*

Analiza argumentacji. Praktyczne implikacje zastosowania modelu argumentacji Stephena Toulmina do analiz danych tekstowych

Wstęp

Umiejętności budowania argumentów dla wsparcia własnych przekonań, jak i analizowania zasłyszanych argumentów stanowią jedne z podstawowych czynności, jakich człowiek używa w codziennym życiu. Przejawiają się one w zaangażowaniu w dyskusje, są niezbędne dla rozumienia nowych problemów, bez nich trudne jest zarówno wyjaśnianie, jak i obrona własnych oraz cudzych przekonań.

Zagadnienia związane z rozumieniem i analizą argumentacji, jak i jej rolę w ludzkim rozumowaniu leżą w zakresie zainteresowań badaczy z takich dziedzin, jak filozofia, logika, prawo, sztuczna inteligencja i inżynieria oprogramowania (Chesnevar *et al.* 2000; Hitchcock, Verheij 2006; Reed, Norman 2003). Podstawy do teorii argumentacji dały filozofia i logika budując formalne modele rozumowania oraz argumentacji. W naukach społecznych tematykę związaną z teorią argumentacji traktuje się w inny sposób. Wysiłek badaczy skupiony jest raczej na rekonstrukcji racjonalności, identyfikacji norm etyczno-moralnych oraz społecznych reguł obecnych w aktach komunikacji i stosowanych metodach perswazji (Habermas 1991; Cohen 1995; Shearmur 1990; Laughlin, Earley 1982). Nauki społeczne mogą skorzystać z osiągnięć „filozoficznej wersji teorii argumentacji” nie tylko wykorzystując ją w obszarze wspomnianej problematyki, ale także rozwijając analityczne wersje modeli argumentacji.

* Doktor w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego; współtwórca Pracowni analizy danych i badań jakościowych (CAQDASTM Lab) przy IS UJ; k_tomanek@wp.pl.

Modele argumentacji

Istnieje wiele różnorodnych modeli argumentacji. Klasyczny model, mieszczący się w ramach badań retoryki, pochodzi od Arystotelesa i pozwala na odkrycie celu oraz sposobu formułowanej argumentacji. W ramach retoryki stosowany jest do takich celów, jak opis technik perswazyjnych i technik manipulacji, analiza dyskusji i przemówień.

Inne z rozwiązań – model Rogersa – opiera się na przekonaniu, że ludzie zdolni są do rozwiązywania problemów tylko wtedy, gdy znajdą wspólne podłoże dla swych przekonań (Brent 1996; Young *et al.* 1970). Stosuje się go w analizach, których zadaniem jest odkrycie wspólnych celów i wartości rozmówców. Trzeci z modeli sformułowany został przez Stephena Toulmina w *The Uses of Argument* (1958). To rozwiązanie pozwala na rozpoznanie związków zachodzących pomiędzy przekonaniem i argumentacją, która je wspiera; przekonaniem i argumentacją a kontrargumentacją (próba podważenia przekonania); a także przekonaniem a jego uzasadnieniem.

Trzy wskazane modele można scharakteryzować zwięźle opisując ich elementy składowe. Każdy z modeli stosowany w praktyce (jako model analityczny lub model wskazujący sposób budowania przemówienia, tekstu) wskazuje – zdaniem jego autora – na kluczowe elementy wypowiedzi. Listę składowych wymienionych modeli przytoczono w tabeli 1.

Tabela 1. Elementy składowe trzech modeli argumentacji

Model retoryki (Arystoteles)	Model monologu (Stephen Toulmin)	Model dialogu (Carl Rogers)
1. Wprowadzenie. 2. Wyjaśnienie problemu. Zarysowanie kontekstu problemu. 3. Twierdzenie, teza. 4. Analiza kontrargumentów. 5. Uzasadnienie i dowód na poparcie własnego stanowiska. 6. Wniosek.	1. Twierdzenie, teza. 2. Dane. 3. Uzasadnienie. 4. Wsparcie. 5. Kontrargument. 6. Modalności.	1. Wprowadzenie. 2. Neutralny opis stanowiska oponenta. 3. Neutralna prezentacja oraz wyjaśnienie własnego stanowiska. 4. Analiza dwóch stanowisk dla wykazania wspólnych celów i podzielanych wartości. 5. Propozycja rozwiązania problemu.

Źródło: opracowanie własne.

Modele Arystotelesa i Rogersa mają ten walor, że pozwalają na rekonstrukcję struktury i sekwencji wypowiedzi, nie zaniedbując jednocześnie jej części składowych. Model Toulmina przyciąga natomiast swoją prostotą oraz formalną elegancją (co pokażę w kolejnym podrozdziale).

Z pewnymi modyfikacjami model Toulmina może, podobnie jak dwa pozostałe, służyć do analizy dialogu czy dyskursu, wzbogacając je o analizę sposobu, w jaki autor wypowiedzi łączy fakty i dane z przekonaniem; metodę odkrywania uzasadniania przekonań i pomysł na ocenę siły przekonań.

Model argumentacji Stephena Toulmina

Toulmin publikując pod koniec lat pięćdziesiątych *The Uses of Arguments* zaproponował model koncepcyjny pomocny w analizie sposobów argumentacji, którymi każdy z nas w życiu codziennym się posługuje. W zamierzeniu autora model ma pomagać w zidentyfikowaniu w wypowiedziach związków pomiędzy kilkoma podstawowymi elementami rozumowania, podzielonymi na dwie triady (dwa zbiory elementów). Podstawowe elementy rozumowania pierwszej z nich, to:

a) teza – to, co twierdzimy; opinie, jakie wyrażamy; przekonania, do jakich jesteśmy przywiązani; konkluzje do jakich dochodzimy (dalej będę je nazywał twierdzeniami);

b) dowody – dane lub przesłanki, jakimi dysponujemy na poparcie swoich twierdzeń (dane);

c) uzasadnienia, które w naszym przekonaniu wiążą dane z twierdzeniami (uzasadnienia).

W skład natomiast drugiej triady wchodzi:

a) wsparcie – powód, dla którego uzasadnienie jest racjonalne (wsparcie);

b) kontrargumenty, warunki prawdziwości, zastrzeżenia dotyczące naszego twierdzenia (kontrargumenty);

c) wyrażenia modalne, określenia pozwalające na ocenę siły naszego twierdzenia lub podające wyjątki od twierdzenia (wyrażenia modalne).

Aby wskazać wykorzystanie modelu Toulmina sięgnę po rozmowę zaczerpniętą z jednego z forów dyskusyjnych.

Model Toulmina w ramach teorii argumentacji doczekał się kilku różnych wersji. W jednej z nich do podstawowego modelu dodana została typologia argumentów. To rozwinięcie pozwoliło na identyfikację związku między typami argumentów i przekonaniem; analizę roli określonych argumentów w dyskusji oraz rozpoznanie strategii kontrargumentacji wymierzonych w określony typ argumentów. W konsekwencji możliwe okazało się określenie sposobu, w jaki strony dyskursu reagują na wzajemnie formułowane argumenty i opisanie metod krytyki formułowanych w dyskursie stanowisk (Bentahar *et al.* 2010). Inna wersja modelu Toulmina uwzględnia precyzyjne ujęcie poziomu akceptowalności argumentacji rozmówcy. Taki model pozwala na analizę dynamiki argumentacji, która zmienia się w zależności od poziomu akceptowalności wypowiedzi pojawiających się w dyskusji (Dung *et al.* 2006). Z kolei dwa dodatkowe ustalenia:

a) rozpoznanie różnorodnych ról, jakie argumenty odgrywają w rozmowie;
 b) ustalenie znaczeń, jakie przypisuje się argumentom w zależności od kontekstu, w którym się pojawiają

– przyniosły opracowanie podstaw modelu w ramach teorii logik argumentacyjnych zależnych od kontekstu (Łoziński 2011). Kontekstowość wypowiedzi okazała się ideą kluczową dla zrozumienia standardu dowodów, jakości stosowanych przez autora wypowiedzi danych, a także sposobów argumentowania. Inaczej bowiem uzasadnia swoje stanowisko rozmówca uwikłany w zobowiązanie, a inaczej roszący sobie prawo do czegoś; w inny sposób broni danego stanowiska stróż prawa i winowajca, który nie chce przyznać się do popełnionego czynu, w zgoła inny sposób wnioskuje się o wydarzeniach w sytuacji niepełnej informacji, a inaczej wtedy, gdy posiadamy ‘kompletne dane’¹.

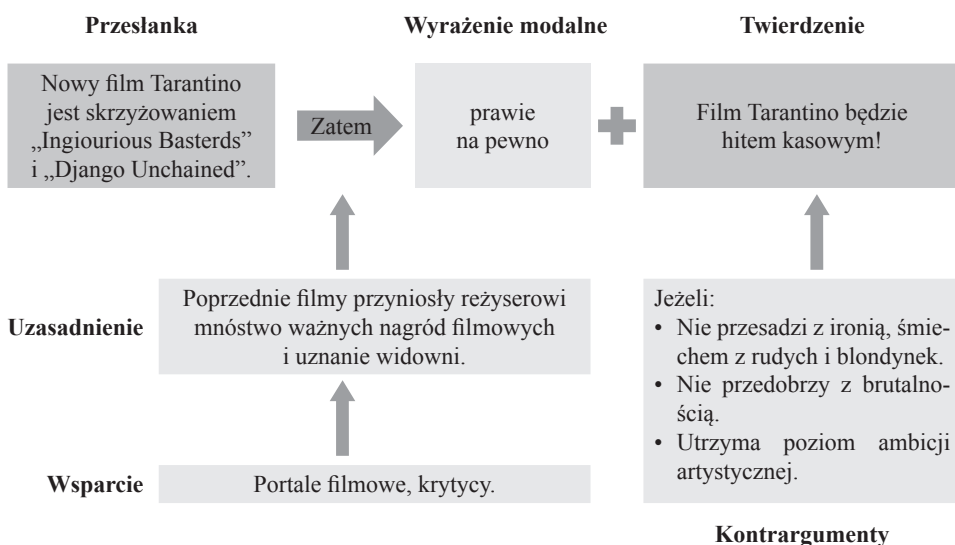

Diagram 1. Przykład zastosowania podstawowej wersji modelu Toulmina

Źródło: opracowanie własne

W ostatnich latach koncepcja Toulmina nie jest już traktowana jako narzędzie pozwalające na analizę monologów, tekstowych wypowiedzi, które utrwalają głos jednego mówcy. Jego model wykorzystywany jest w analizie dyskursu, krytycznej analizie rozmów czy analizie zapisów rozmów prowadzonych w ramach grup dyskusyjnych *on-line*. Przykładów tego ostatniego zastosowania dostarczają prace Allana Jeonga. W nich to model Toulmina stosowany jest do analiz

¹ Model S. Toulmina doczekał się również formalizacji wykonanej na potrzeby budowy systemów elektronicznej reprezentacji analizy argumentów (Górski i in. 2008).

efektywności komunikacji w pracy grup zadaniowych (Jeong 2010). W innych badaniach Jeong stosuje model Toulmina do analizy sekwencji argumentów stosowanych podczas rozmów toczących się *on-line* (Jeong 2011). Poza walorem merytorycznym prace te są warte wspomnienia również z tego powodu, że Jeong opracował proste narzędzie analizy dyskusji (DAT – *Discussion Analysis Tool*) w wersji elektronicznej². Poniżej podaję przykład zastosowania rozbudowanego modelu Toulmina wsparty na analizie wykonanej za pomocą narzędzia Jeonga.

Zakres zastosowań modelu Toulmina

Zakres zastosowań tego modelu zależy od typu problemu badawczego, z którym się mierzymy. W analizach struktury wypowiedzi i logiki rozumowania dominujących u jednego autora podstawowy model Toulmina może okazać się wystarczający. Jednakże m.in. w dialogach i dyskusjach *on-line* lepszą diagnostykę postaw rozmówców uzyskać możemy stosując model rozwinięty³. Taki model poza strukturą wypowiedzi i logiką rozumowania będzie ujmował też typologię argumentów, analizę emocji pojawiających się między rozmówcami. Ten bardziej złożony model (uwzględniający strategię argumentacji i emocje), jest czasochłonniejszy w zastosowaniu, ale zarazem pozwala na pogłębioną i precyzyjniejszą charakterystykę postaw w złożonych sytuacjach komunikacyjnych.

Wśród obszarów, dla których model Toulmina może być z powodzeniem stosowany, wyróżnić warto dwa typy. Pierwszy dotyczy przestrzeni społecznych, w których toczą się dyskusje, a w kontekście tekstów pisanych możemy w nim wyróżnić następujące przestrzenie dyskursu:

- a) fora dyskusyjne *on-line*,
- b) portale społecznościowe zorientowane na rozmowy merytoryczne (np. *goldenline*), oraz te, w których często dominują emocje (*facebook*),
- c) serie artykułów dotyczących danego wydarzenia,
- d) w szczególnym przypadku stenogramy z posiedzeń sejmowych (także *exposé*, przemówienia publiczne)⁴.

² Narzędzie Allana Jeonga (*Discussion Analysis Tool* v.1.986 [oznaczenie wersji oprogramowania, na której prowadzone były analizy], Allan Jeong Florida State University) jest aktualnie przekładane na język polski w CAQDASTM Lab w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego. Por. http://www.socjologia.uj.edu.pl/caqdas_tm_lab. Narzędzie to wspiera: kodowanie, kwalifikację elementów wypowiedzi – kwalifikacja oparta jest na modelu Toulmina, kwantyfikacji zależności zaobserwowanej pomiędzy elementami wypowiedzi, wizualizacji wyników analizy.

³ Lepsza diagnostyka dotyczy również analizy rozmów toczonych w grupach focusowych czy na potrzeby pogłębionych wywiadów indywidualnych.

⁴ Inne przestrzenie tego dyskursu, to zogniskowane wywiady grupowe, debaty publiczne czy debaty prezydenckie.

Wskazując na obecną w literaturze typologię dyskusji (Walton 1992; Walton, Krabbe 1995) można wyróżnić drugi obszar, dotyczący charakteru toczących się dyskusji (patrz tab. 2)⁵.

Tabela 2. Typy dialogów

Typ dyskusji	Cel dialogu
1. Perswazja	1. Rozwiązanie konfliktu
2. Negocjacja	2. Zawarcie umowy
3. Wywiad	3. Przyrost wiedzy
4. Obrady, zebrania	4. Podjęcie decyzji, opis sytuacji
5. Eksploracja, poszukiwanie informacji	5. Poszerzenie wiedzy, zdobycie informacji
6. Erystyka	6. Poszukiwanie kompromisu w relacji

Źródło: opracowanie własne na podstawie Walton, Krabbe (1995).

Przykład zastosowania „zmodyfikowanego” modelu Toulmina

Na potrzeby analiz danych tekstowych, które prowadzone są w naukach społecznych, model Toulmina w wersji podstawowej może być niewystarczający. W szczególności wtedy, gdy analizie poddajemy dyskusje, w których duże znaczenie odgrywają emocje, używane argumenty mają dla rozmówców różną wagę, a ich użycie w zależności od zaawansowania dynamiki rozmowy wpływa na nią odmiennie. W takich sytuacjach warto rozważyć zastosowanie rozbudowanego modelu Toulmina, który uwzględnił będzie metodę identyfikacji emocji, sposób określenia typów argumentów oraz szczególnego rodzaju argumentu – tak zwanego argumentu zwycięskiego (*winning argument*), który kończy dany wątek dialogu.

⁵ Warto wspomnieć o kilku ukazujących dynamikę dyskusji rodzajach analiz umożliwiających zakodowanie materiału badawczego za pomocą elementów składowych wypowiedzi: analizy argumentacji pozwalają: a) identyfikować opinie podobne (koalicje rozmówców) lub opinie przeciwstawne (adwersarze), b) ocenić „siłę” wsparcia (argumentów) postaw, c) różnicować argumenty słabe i silne, d) uchwycić „argumenty zwycięskie” (*winning arguments*), e) uchwycić typy wykorzystywanych argumentów; analizy sekwencji wypowiedzi pozwalają na: a) rekonstrukcję strategii argumentacji, b) identyfikację zmian opinii; analizy dynamiki dialogu pozwalają: a) dokończyć rekonstrukcję struktury wypowiedzi, b) odtworzyć dynamikę i charakter dialogu; analizy sentymentu pozwalają: a) zrekonstruować element emocjonalny postawy, b) obserwować związek emocjonalny z argumentacją, c) identyfikować reakcje emocjonalne na wypowiedzi rozmówców, d) określać prawdopodobne przyczyny zmiany emocji w dyskusjach. Nad ich zastosowaniem pracuje zespół badawczy CAQDASTM Lab przy Instytucie Socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Za przykład analizy niech posłuży fragment zarejestrowanej dyskusji *on-line*, w której widoczna była silna polaryzacja postaw uczestników dyskusji:

a) jedni twierdzili, iż możliwe są do przeprowadzenia zmiany, których skutkiem będzie lepsze funkcjonowanie uczelni w kontekście praktycznego przygotowania do zawodu,

b) drudzy przekonani byli, że przeprowadzenie takich zmian jest nierealne.

Zaprezentuję teraz przykładową analizę wymiany argumentów pomiędzy grupami a) i b). W pierwszej kolejności przedstawię fragment tekstu, który jest podstawą analizy (tab. 3), a następnie pokażę jej wyniki (tab. 4, diagram 2)⁶.

Tabela 3. Fragment zakodowanej dyskusji *on-line*

ELEMENT MODELU	LP	WYPowiedź
TWIER	1	TWIER Uczelnia nie prowadzi praktycznych zajęć.
DOW	3	. . . DOW Wśród dostępnych mamy znikomą liczbę zajęć praktycznych.
UZASA	4	. . . UZASA Spójrzcie na inne uczelnie tam proporcja zajęć teoretycznych i praktycznych jest zgola inna.
KONTR	5	 KONTR Mamy cały blok kursów z analizy danych.
KONTR	3	. . . KONTR Nauki humanistyczne mają uczyć myśleć, a nie liczyć.
UZASA	4	. . . UZASA Rola nauk humanistycznych jest zgola inna niż technicznych.
KONTR	3	. . . KONTR Tak - dzięki tej wypuszczają na rynek załazek klasy próżniaczej.
KONTR	4	. . . KONTR Nie - wypuszczają ludzi myślących.
KONTR	3	. . . KONTR Jak chcesz znieść tą proporcję?
UZASA	4	. . . UZASA Spróbuj zmienić jedną choćby procedurę uczelnianą np. dotyczącą realizacji projektów komercyjnych!
UZASA	4	. . . UZASA Biurokracja zabije Twoje zachęty do wprowadzenia zmian!
TWIER	1	TWIER Ale właściwie czy uczelnia musi uczyć praktyki? Właśnie nie!
UZASA	3	. . . UZASA Mamy tu wymyślać nowe idee, rozwiązania, a nie koniecznie je wdrażać.
KONTR	4	. . . KONTR Nauki humanistyczne nie muszą uczyć praktyki.
EMOC	5	 EMOC Byłoby z resztą nudno tylko siedzieć przy kompach i liczyć.
UZASA	5	 UZASA Chciałoby wam się tylko kodować i standaryzować?!
KONTR	3	. . . KONTR Chcemy mieć zaplecze praktyczne - więc tak!
EMOC	3	. . . EMOC To byłoby nudne!
KONTR	4	. . . KONTR Nie zgadzam się. Ma być dużo praktyki!
DOW	5	 DOW Umiejętność rozwiązywania różnych problemów to jest ważny kapitał!
UZASA	3	. . . UZASA Moim zdaniem ważniejsze jest rozwijanie wyobraźni. W praktyce ona jest najważniejsza!
TWIER	4	. . . TWIER Ta umiejętność cechuje właśnie menadżerów.
KONTR	3	. . . KONTR Ale dobry menadżer powinien być też super praktykiem!
TWIER	1	TWIER Moim zdaniem można pożenić obie cechy!
DOW	3	. . . DOW I właśnie fakt, że mamy oba typy zajęć (praktyczne, na wyobraźnię) sprawia, że uczelnia spełnia swe cele.
DOW	3	. . . DOW Dzięki temu uczelnie rozwijają klasę menadżerską.
UZASA	4	. . . UZASA To jest dla nas wygrana pozycja startowa w przyszłej pracy.
UZASA	4	. . . UZASA To daje nam przewagę nad uczelniami technicznymi.
EMOC	5	 EMOC Dzięki temu mamy na humanistyce i fun :) i trochę praktyki!
WIN_ARG	3	. . . WIN_ARG W ten sposób od razu jesteśmy lepsi na rynku pracy! :)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników uzyskanych za pomocą *Discussion Analysis Tool* v.1.986 [wersja wykorzystanego w analizie oprogramowania]. Teksty pozostawione w wersji oryginalnej.

⁶ Analizowany fragment wypowiedzi jest zakodowany przez osiem następujących kategorii kodowych: TWIER – twierdzenie, DOW – dowód, UZASA – uzasadnienie, WSPAR – wsparcie, KONTR – kontrargument, MODAL – wyrażenie modalne, WIN_ARG – zwycięski argument, EMOC – emocje. Teksty wypowiedzi zostały skrócone tak, aby możliwe było zaprezentowanie kluczowych użytych w nich argumentów.

Podstawowa analiza zakodowanego tekstu sprowadza się do:

- wyznaczenia frekwencji występowania poszczególnych elementów modelu oraz wskazania prawdopodobieństw ich pojawienia się pod warunkiem wystąpienia innego elementu modelu,
- wizualizacji uzyskanych wyników.

Tabela 4. Macierz prawdopodobieństw wystąpienia poszczególnych elementów modelu

	TWIER	DOW	UZASA	KONTR	WIN_ARG	EMOC
TWIER	,50	,00	,00	,50	,00	,00
DOW	,00	,00	,00	,00	,00	,00
UZASA	,00	1,00	,00	,00	,00	,00
KONTR	,33	,00	,33	,33	,00	,00
WIN_ARG	,00	,00	,00	,00	,00	1,00
EMOC	,00	,00	,00	,50	,50	,00

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników uzyskanych za pomocą *Discussion Analysis Tool* v.1.986.

Uzyskane wyniki poddają się łatwiejszej interpretacji, gdy spojrzymy na ich wizualizację.

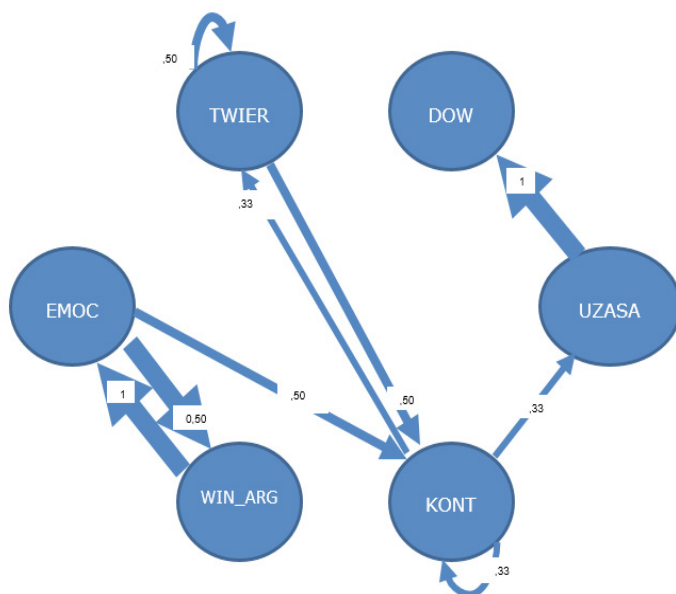

Diagram 2. Wizualizacja uzyskanych wyników

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników uzyskanych za pomocą *Discussion Analysis Tool* v.1.986

Analiza ukazuje kilka wyraźnych związków pomiędzy elementami wypowiedzi. Najogólniej rzecz ujmując jedynymi odpowiedziami na twierdzenia są kontrargumenty lub twierdzenia. Z kolei odpowiedzią na kontrargumenty są kontrargumenty, emocje lub twierdzenia. Wypowiedzi wyrażające emocje są najczęstszą odpowiedzią na kontrargumenty, a szczególnym przykładem tych ostatnich jest kończący analizowany tu fragment dyskusji argument zwycięski.

Spojrzenie na wynik analizy przez pryzmat wypowiedzi formułowanych przez rozmówców w grupach a) i b) pozwala na pewne pogłębienie spostrzeżeń. Grupa a) to studenci żądni wiedzy praktycznej, przekonani o ważnej, ich zdaniem, roli uczelni wyższych w przekazywaniu umiejętności zawodowych. To grupa kreatywnych, żądnych zmian ludzi, którzy zachęcenii obserwacją sposobu kształcenia na innych niż humanistyczne kierunkach studiów chcą, aby humanistyka dawała narzędzia użyteczne w pracy zawodowej. Emocjonalnie reagują na przekonania o wyższości wyobraźni nad wiedzą praktyczną i chcą walczyć ze stereotypem humanisty, postrzeganego jako członek klasy próżniaczej. Kontrargumentując torpedują każde z twierdzeń przeciwników w rozmowie. Posługują się głównie argumentami nacechowanymi emocjami, pokazując tym samym swój zawód i irytację związane z opiniami dotyczącymi zawodu, do którego się przygotowują; wiarę w możliwość zmiany stanu rzeczy, w którym żyją; poczucie „bycia gorszym” niż studenci uczelni technicznych, którzy są – ich zdaniem – „lepiej praktycznie przystosowani” do zawodu.

Z kolei grupa b), to adwersarze grupy poprzedniej. Przekonani są o wyższości programu akademickiego uczelni humanistycznych nad technicznymi. Przejaskrawiając nieco tę postawę, można powiedzieć, że to grupa, która w sposób dość stoicki kontrargumentuje poglądy przeciwników. Stosuje do tego taktykę prezentacji różnorodnych przekonań (twierdzeń) zamierzając wytrącić oręż rozmówcom. Finalnie to właśnie stanowisko tej grupy, oparte na syntetycznym ujęciu dwóch skrajnych przekonań przeciwników rozmowy – jak się okazuje – godzi „pozorne skrajności”. Konkludują oni, że mariaż praktyki i bogatej wyobraźni daje przewagę nad wąskimi ścieżkami *praxis*, co dodatkowo jest przez nich podkreślone użyciem w piśmie pozytywnego emotikonu wyrażającego pozytywne emocje⁷.

Na zastosowane w rozmowie typy argumentów (synt. a) spojrzeć można również przez pryzmat związku, w jaki wchodzi z kontrargumentami i uzasadnieniami używanymi przez swych rozmówców. Odwołanie się do sformułowania: „załazek klasy próżniaczej”, które to, jak można przypuszczać, jest według autora

⁷ Zaprezentowana tu fragmentaryczna analiza pokazuje dynamikę i strukturę dyskusji wraz z identyfikacją emocji jej towarzyszących. Następne etapy analizy prowadzić mogą do: a) identyfikacji zastosowanych przez rozmówców typów argumentów oraz b) klasyfikacji i sformułowań nacechowanych emocjonalnie.

wypowiedzi określeniem pejoratywnym, może być klasyfikowane, jako tak zwany *argumentum ad baculum* (łac. argument odwołujący się do kija). Chodzi o pozamerytoryczny sposób argumentowania, polegający na grożeniu dyskutantowi przykrymi konsekwencjami nieprzyjęcia preferowanego stanowiska i tezy (zabieg ten ma na celu wywarcie presji na rozmówcy za pomocą emocji). Inny przykład to przekonanie o treści: „fakt, że mamy oba typy zajęć (praktyczne, na wyobraźnię) sprawia, że uczelnia spełnia swe cele. [...] To jest dla nas wygrana pozycja startowa w przyszłej pracy”. Można je kwalifikować jako *argumentum a fortiori* (argument z silniejszej racji) bądź też jako *retoriso argumenti* (sposób wykorzystania przesłanek rozmówcy przeciw słuszności głoszonych przez niego tez). Z dużą dozą interpretacyjnej ostrożności można też o nim myśleć jako *argumentum ad iudicium*, przy założeniu jednak, że zdrowy rozsądek w analizowanej dyskusji przejawiać się może w postaci kompromisowej postawy, która znajduje rozwiązanie zgodne z oczekiwaniami obu stron dyskursu.

Wśród emocji (synt. b), które towarzyszą wypowiedziom rozmówców widoczne są, poza tymi wprost zaznaczonymi przez symbole graficzne (emotikon), również te, które rozumieć należy jako przejaw przyjętej konsekwentnie przez rozmówców postawy. Cechuje się ona, z jednej strony, uczuciem zawodu, wynikającym z rozbieżności między działaniami uczelni i oczekiwaniami studentów, np.: „znikoma liczba zajęć praktycznych, dobry menadżer powinien też być super praktykiem”. Z drugiej strony postawa ta wydaje się przesiąknięta irytacją związaną z etykietką, którą przykleja się humanistom – określa się ich jako „załazek klasy próżniaczej”⁸.

Zakończenie

Model Toulmina dowiódł już swojej użyteczności w wielu obszarach analiz. Jego rozwój na potrzeby analizy socjologicznej, choćby dokumentów prawnych czy dyskusji *on-line* pokazuje, że rezultaty mogą być obiecujące. Po pierwsze w postaci wielowymiarowej analizy tekstu pisanego, która oznacza:

a) dekompozycję tekstu na twierdzenia, uzasadnienia, dane, argumenty i kontrargumenty stosowane na rzecz, i przeciw, danego stanowiska. Wiedza

⁸ Celem powyższej prezentacji było wskazanie użyteczności modelu Toulmina oraz narzędzia *Discussion Analysis Tool*, jako elementów wstępnej analizy dyskusji. Stąd też należy podkreślić skrótość analizy przywołanego fragmentu dyskusji. Poza przedstawionymi zastosowaniami modelu Toulmina istnieje też szereg innych możliwości. Jednym z dużych wyzwań dla analityka jest zastosowanie przywołanego modelu do analiz większych korpusów tekstów. W szczególności chodzi o szansę zidentyfikowania poszczególnych elementów modelu w sposób półautomatyczny, która wydaje się obiecująca. Taką nadzieję wiąże się z możliwością stosowania metod uczących się w analizie treści (Tomanek 2015).

ta dzięki analizie składowych wypowiedzi pokazuje sposób, w jaki wspiera się twierdzenia i broni racji przemawiających za daną postawą, kontrargumentuje tezy przeciwnika, wspiera zwolenników danej idei i gani adwersarzy;

b) lepsze zrozumienie specyficznego dla danej grupy rozmówców stylu myślowego. W konsekwencji – i to jest drugi obiecujący rezultat – lepsze zrozumienie podstaw, na których opierają swoje opinie grupy społeczne, zwolennicy danej idei, przedstawiciele kręgu (sub)kulturowego.

Z szerokim wykorzystaniem ‘zmodyfikowanego’ modelu Toulmina wiąże się kilka ograniczeń. Po pierwsze chodzi o to, że z powodu jego złożoności wykorzystanie rozbudowanego modelu okazuje się bardzo czasochłonne. Wydaje się zatem, że model zachowa swoją wartość poznawczą raczej wtedy, gdy jego zastosowanie w zależności od problematyki badawczej ograniczymy do kilku tak kluczowych elementów, jak twierdzenie, argument, kontrargument, uzasadnienie, wyrażenia modalne, emocje. Po wtóre, nie zawsze możliwe jest jasne rozróżnienie takich elementów wypowiedzi, jak uzasadnienie czy wsparcie. Bywają one używane przez autora wypowiedzi zamiennie i z podobną intencją. Natomiast klasyfikacja typów argumentów, jaką przedstawiono w artykule, zależna jest od wiedzy interpretatora, przyjętego zakresu swobody prowadzonej interpretacji czy też kontekstu, w jakim interpretator osadzi analizowaną wypowiedź.

Niezwykle kuszące poznawczo zagadnienie rozpoznawania emocji w tekście wymaga przyjęcia wielu założeń i kompromisów, na które nie każdy badacz jest gotowy się zgodzić (Tomanek 2014). Z jednej strony jednoznaczna klasyfikacja słów jako wyrazów określonych emocji nie zawsze uwzględnia kontekst, w jakim słowa te występują. Z drugiej zaś odmienne kręgi kulturowe czy też odmienne dyskursy w ramach tego samego kręgu kulturowego wiązać mogą z jednym słowem biegunowo odmienne skojarzenia. Utrudnia to, a niekiedy wręcz uniemożliwia, jednoznaczne przypisanie słowo s_i = emocja e_i ⁹.

W wypadku modelu Toulmina, jak i narzędzia Jeonga nie zostały uwzględnione istotne z punktu widzenia formalnej analizy argumentacji takie zagadnienia, jak identyfikacja błędów wnioskowania oraz analiza stosowania błędnych definicji pojęć w kontekście argumentacji, jaką posługują się rozmówcy. Kolejnym pominiętym wyzwaniem jest określenie zawodności wnioskowania, która bywa częstym elementem rozumowań potocznych. Zawodność ta może być dwójakiego typu:

a) konkluzja może nie być prawdziwa, ponieważ istnieją kontrargumenty silniejsze od danego argumentu,

b) dany argument może być błędnie zastosowany.

⁹ Dla przykładu słowo „wojna”, traktowane jednoznacznie przez słowniki sentymentu jako słowo niosące za sobą emocje negatywne, wyzwała pozytywne, euforyczne nastawienie zwolenników gier *on-line* do wojny w świecie, w którym prowadzą rozgrywkę.

Dodatkowego opracowania wymagałaby również metoda weryfikacji prawdziwości konkluzji nie tylko na podstawie stosowanej argumentacji, ale także wagi argumentów. Chodzi tu zarówno o wagę, jaką argumentom nadają ich autorzy, jak i tę, nadawaną argumentom przez oponentów. Niektóre z tych problemów doczekały się już rozwiązania. Istnieje użyteczna analitycznie typologia argumentacji (Barry 2010), szczególnie pomagająca w analizach dyskusji, w których ścierają się ze sobą opinie biegunowo różne. W takich przypadkach dokonanie typologizacji argumentów stron dyskusji ułatwia budowanie profilu rozmówcy oraz określenie strategii argumentacji, którą stosują wobec siebie strony dyskursu¹⁰.

Kwestia opracowania materiału badawczego przestaje być problematyczna w sytuacji, w której do analiz danych tekstowych dysponujemy otwartym programistycznie narzędziem. Pozwala ono analitykowi na samodzielne, nieograniczone koncepcyjnie konstruowanie wzorów wypowiedzi, metod identyfikacji kontekstów mających znaczenie dla rozumienia znaczeń słów. Program o nazwie Qualrus¹¹ jest takim otwartym i stosunkowo prostym programistycznym narzędziem wspierającym analizy danych tekstowych. Umożliwia on budowanie takich metod analizy tekstu, które z jednej strony uczą się rozpoznawania elementów modelu Toulmina, natomiast z drugiej uczą się sposobu, w jaki koder rozpoznaje i koduje elementy analizowanego tekstu. Te dwie wskazane konsekwencje stosowania zaawansowanych metod analiz tekstów zdecydowanie przenoszą jednak naszą uwagę w inny obszar, mianowicie obszar zastosowania technik *machine learning*¹² w analizach danych tekstowych.

Bibliografia

- Barry M., (2010), *Points of Impact. Three Topics I Wish I Had Learned Early...Er*, dostępny na stronie autora: <https://clas.ucdenver.edu/directory/faculty-staff/michael-berry> [dostęp: 25.10.2014].
- Bentahar J., Moulin B., Bélanger M., (2010), *A Taxonomy of Argumentation Models Used for Knowledge Representation*, „Artif Intell Review”, DOI 10.1007/s10462-010-9154-1, Springer, publikacja on-line <http://link.springer.com/article/10.1007%2Fs10462-010-9154-1#page-1> [dostęp: 19.01.2010].
- Blackburn S., (1997), *Oksfordzki słownik filozoficzny*, Warszawa: Książka i Wiedza.
- Brent D., (1996), *Rogesian Rhetoric: An Alternative to Traditional Rhetoric*, [w:] B. Emmel, P. Resch, D. Tenny (eds.), *Argument Revisited, Argument Redefined: Negotiating Meaning in the Composition Classroom*, Thousand Oaks: Sage, s. 73–96.
- Chesnevar C., Maguitman A., Loui R., (2000), *Logical Models of Argument*, „ACM Computer Surveys (CSUR)” vol. 32, Issue 4, s. 337–383.

¹⁰ Łatwo dostępna jest również typologia błędów, jakie ich autorzy popełniają definiując pojęcia, którymi się posługują (Blackburn 1997).

¹¹ Zob. więcej: <http://www.ideaworks.com/qualrus/>.

¹² Szerzej o zastosowaniach *machine learning* w analizach tekstów: Tomanek (2015).

- Cohen J., (1995), *Critical Social Theory and Feminist Critiques: The Debate with Jürgen Habermas*, [w:] J. Meehan (ed.), *Feminists Read Habermas: Gendering the Subject of Discourse*, New York: Routledge, s. 57–90.
- Dung P., Kowalski R., Toni F., (2006), *Dialectic Proof Procedures for Assumption-Based, Admissible Argumentation*, „Journal of Artificial Intelligence”, vol. 170 (2), s. 114–159.
- Górski J., Cyra Ł., Jarzębowicz A., Miler J., (2008), *Representing and Appraising Toulmin Model Arguments in Trust Cases*, [w:] *Proceedings of the 8th International Workshop on Computational Models of Natural Argument (CMNA 8)* July 21, Patras, Grecja, s. 26–30.
- Habermas J., (1991), *Moral Consciousness and Communicative Action*, Cambridge MA: MIT Press Cambridge.
- Jeong A., (2010), *A Sequential Analysis of Team Communications and Effects on Team Performance*, [w:] G. Tenenbaum, R. Eklund, A. Kamata (eds.), *Handbook of Measurement in Sport and Exercise Psychology*, Champaign, IL: Human Kinetics.
- Jeong A., (2011), *Sequential Analysis of Scientific Argumentation in Asynchronous Online Discussion Environments*, [w:] S. Puntambekar, G. Erkens, C. Hmelo-Silver (eds.), *Analyzing Interactions in CSCL. Methods, Approaches and Issues*, New York: Springer, s. 207–234.
- Laughlin P., Earley P., (1982), *Social Combination Models, Persuasive Arguments Theory, Social Comparison Theory, and Choice Shift*, „Journal of Personality and Social Psychology”, vol. 42 (2), s. 273–280.
- Łoziński P., (2011), *Wnioskowanie w logikach argumentacyjnych zależnych od kontekstu* [niepublikowana rozprawa doktorska], Warszawa: Politechnika Warszawska.
- Reed C., Norman T., (2003), *A Roadmap of Research in Argument and Computation*, [w:] C. Reed, T. Norman (eds.), *Argumentation Machines – New Frontiers in Argument and Computation*, Dordrecht: Kluwer, s. 1–13.
- Shearmur J., (1990), *From Dialogue Rights to Property Rights: Foundations for Hayek's Legal Theory*, „Critical Review”, vol. 4, s. 106–132.
- Tomanek K., (2014), *Analiza sentymentu – metoda analizy danych jakościowych. Przykład zastosowania oraz ewaluacja słownika RID i metody klasyfikacji Bayesa w analizie danych jakościowych*, „Przegląd Socjologii Jakościowej”, t. 10, nr 2, s. 118–136.
- Tomanek K., (2015), *Jak nauczyć metodę samodzielności? O „uczących się metodach” analizy treści*, [w:] J. Niedbalski (red.), *Metody i techniki odkrywania wiedzy. Narzędzia CAQDAS w procesie analizy danych jakościowych*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Toulmin S., (1958), *The Uses of Argument*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Walton D. N., (1992), *Types of Dialogue, Dialectical Shifts and Fallacies*, [w:] F. van Eemeren, R. Grootendorst, J. Blair, C. Willard (eds.), *Argumentation Illuminated*, Amsterdam: SIC-SAT, s. 133–147.
- Walton D. N., Krabbe E., (1995), *Commitment in Dialogue: Basic Concepts of Interpersonal Reasoning*, Albany, New York: State University of New York Press.
- Young R., Becker A., Pike K., (1970), *Rhetoric: Discovery and Change*, New York: Harcourt.